

ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEVİN NİTQİNDƏ MÜRACİƏT ETİKETLƏRİ

Heydər Əliyev dahi dövlət xadimi, müstəqil Azərbaycan Respublikasının qurucusu olmaqla bərabər, Azərbaycan və rus dillərindəki çıxışları ilə tarixdə çox görkəmli natiq kimi də məşhurdur. Keçdiyi zəngin siyasi mübarizə yollarında qazandığı möhtəşəm qələbələrdə yüksək natiqlik məharəti, heç şübhəsiz, mühüm rol oynamışdır.

Akademik Ağamusa Axundov yazır: “Mübaligəsiz deyə bilərik ki, yaşadığımız yüzilliyin (*söhbət XX yüzillikdən gedir – A.H.*) Azərbaycan dilinin hərtərəfli inkişafı, onun təkcə sözdə deyil, gündəlik təcrübədə də ümumişlək dilə, dövlət dilinə çevrilməsi, beynəlxalq münasibətlər sisteminə – diplomatiya aləminə yol alması, zənginləşə- zənginləşə nüfuz qazanması və dünyanın mötəbər kürsülərindən eşidilməsi görkəmli dövlət başçısı Heydər Əliyevin yorulmaq bilməyən fəaliyyəti və yürütdüyü müdrik, uzaqgörən dil siyasəti ilə bağlıdır” (4, s. 5).

Azərbaycan dilçiliyində Ulu Öndərin natiqlik məharəti kifayət qədər geniş araşdırılmış, detal və təfərrüatları təhlil olunmuş, bir sıra elmi- nəzəri ümumiləşdirmələr aparılmışdır (məsələn, bax: 5, 6, 7, 8 və s.).

“Azərbaycan nitq mədəniyyəti” kitabının müəllifləri göstərir ki, “Heydər Əliyev dünyanın ən böyük natiqlərindən biri olmuşdur. Və onun natiqlik məharəti ən azı üç başlıca xüsusiyyəti ilə seçilir:

- 1) gerçəklik və ya realizm;
- 2) analitizm;
- 3) ideoloji vüsət və ya ictimai təsirlilik” (9, s. 154).

Ümummilli Liderin həm sovet dövründə, həm də xüsusilə müstəqillik illərində müxtəlif mövzulardakı nitqləri, çıxışları auditoriya ilə böyük və ya kiçikliyindən asılı olmayaraq hər cəhətdən səmimi bir ünsiyyət, hətta demək olar ki, dialoq nümunəsidir.

20 sentyabr 1994- cü ildə Bakıda “Gülüstan” sarayında “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması mərasimində Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi istər məzmununa, istərsə də forma- strukturuna görə çox dəyərli bir natiqlik əsəri sayıla bilər. *Xanımlar və cənablar! Hörmətli qonaqlar!* (10, s. 14) müraciətlərilə başlayan həmin nitqdə Prezident əvvəlcə yaddaşlara əbədi həkk olunacaq ifadələr işlədir: “Bu gün Azərbaycan Respublikasının həyatında tarixi bir hadisə baş verir... Bu gün biz Azərbaycan paytaxtında, Bakıda, bu gözəl “Gülüstan” sarayında müqavilənin imzalanması mərasiminə toplaşmışıq... Bu mərasimdə iştirak edən Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Rusiya Federasiyasının, Böyük Britaniya Krallığının, Türkiyə Cümhuriyyətinin, Norveçin nümayəndələrini ürəkdən salamlayıram, onlara “Xoş gəlmisiniz!” deyirəm” (10, s. 14- 15).

Bütün hörmətli qonaqları adbaad salamladıqdan sonra Prezident mərasim iştirakçılarında bir daha *Hörmətli xanımlar və cənablar!* (10, s. 15) deyərək müraciət edərək əvvəl Azərbaycanda neft istehsalının tarixi barədə yığcam məlumat verir, sonra isə müqavilənin ümumi mənafeələrə nə qədər əhəmiyyətli olacağını şərh edir. *Bildiyiniz kimi* (10, s. 18), *Açıq demək istəyirəm* (10, s. 19), *Biz bu müqaviləni imzalamaqla* (10, s. 20), *Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki* (10, s. 21) kimi ifadələrlə mərasim iştirakçılarının diqqətini daim özünə cəlb edən natiq nitqini belə yekunlaşdırır: “Sizi, bu mərasimə toplaşanları, bütün bu məsələlərə müsbət maraq göstərənlərin hamısını bir daha ürəkdən təbrik edir, müqavilənin imzalanması üçün xeyir- dua verirəm. Xeyirli olsun, uğurlu olsun!..”

Müşahidələr göstərir ki, ümummilli Liderin nitqlərində bilavasitə müraciətlərə o qədər də önəm verilmir, lakin bütün çıxış boyu auditoriya o baxımdan nəzərdə saxlanılır ki, hər bir məqamda kimə və ya kimlərə müraciət edildiyi daim diqqət mərkəzində olur.

Heydər Əliyev ən maraqlı nitqlərindən birini 1995- ci ilin 24 noyabrında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin ilk iclasında etmişdir. Nitqinə *Hörmətli deputatlar, hörmətli qonaqlar, səfirlər, xanımlar və cənablar!* (10, s. 22) müraciətilə başlayan Prezident daha heç bir müraciət etiketi işlətməyə də bütün nitq boyu deputatlarla sanki dialoq aparır; məsələn:

- 1) Müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk parlamentinin – Milli Məclisinin işə başlaması münasibətilə sizi səmimi- qəlbə təbrik edirəm. Milli Məclisə, sizə şərfli işinizdə uğurlar arzulayıram (10, s. 22);
- 2) Biz yeni bir mərhələdəyik və bundan sonra çox ciddi, cəsarətli addımlar atmağa imkanımız var (10, s. 23);
- 3) Biz ilk dəfə müstəqil Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını qəbul etmişik (10, s. 25);
- 4) Bizim hamımız birlikdə ən yüksək amala xidmət etməliyik (10, s. 31);
- 5) Əminəm ki, xalqımız tutduğumuz yolla inamla gedəcək (10, s. 32) və s.

Göründüyü kimi, dövlət başçısı öz əsəri kimi dəyərləndirdiyi parlamentə müraciət edərkən *siz* yerinə daha çox *biz* işlətməklə həm görülmüş, həm də görülməyəcək işlərin ümumi maraqlara əsaslandığını ifadə edir.

Türkiyə prezidenti Süleyman Dəmirəl ilə Milli Məclis üzvlərinin görüşündəki (8 dekabr 1995- ci il) nitqində Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev müraciət etiketlərindən daha sıx-sıx istifadə etmişdir ki, onlar aşağıdakılardan ibarətdir:

- 1) Hörmətli Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti, əziz dostumuz, qardaşımız Süleyman Dəmirəl və hörmətli qonaqlar, hörmətli Milli Məclis! (10, s. 33);
- 2) Hörmətli Süleyman Dəmirəl (10, s. 35);
- 3) Hörmətli prezident, hörmətli dostumuz və qardaşımız Süleyman Dəmirəl! (10, s. 38);

4) Hörmətli prezident, əziz dostumuz və qardaşımız Süleyman Dəmirəl! (10, s. 40).

Müraciət etikətlərinin bu cür çoxluğu, eyni zamanda rəsmi normativliyin hüdudlarından xeyli dərəcədə kənara çıxması, heç şübhəsiz, həm dövlət başçıları, həm də dövlətlər arasındakı münasibətlərin diplomatik protokola sığmayacaq səmimiyyətdən irəli gəlmişdir.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündəki (2 dekabr 1996-cı il) nitqi bu sözlərlə başlanır:

“Hörmətli cənab sədr!

Xanımlar və cənablar!

Dövlət və hökumət başçıları, Zirvə görüşümüzün bütün iştirakçıları səmimi salamlayıram. Ümidvaram ki, bu görüş Avropada təhlükəsizliyin və əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi işində mühüm mərhələ olacaqdır” (10, s. 103).

Azərbaycanın müstəqil bir ölkə kimi Dünya birliyində layiqli yer tutacağına əminliyini konkret faktlarla izah etdikdən sonra Prezident sözünə davam edir:

“Xanımlar və cənablar!

Regional münaqişələr, davakar millətçiliyin və separatçılığın artması, beynəlxalq terrorizm bizim regionumuzda sülh, tərəqqi və inkişaf üçün real təhlükə olaraq qalır” (10, s. 104).

Həmin reallıq görüş iştirakçıları nəzərinə onların da bildikləri fakt kimi, lakin formulə olunmuş şəkildə çatdırılır:

“Bildiyiniz kimi, Ermənistan Respublikası əzəli Azərbaycan torpağı olan Dağlıq Qarabağı öz əlinə keçirmək məqsədi ilə respublikamıza qarşı təcavüz etmişdir” (10, s. 104).

Beynəlxalq təşkilatların təcavüzə münasibətlərinin tarixçəsini qısaca xatırladıqdan sonra Prezident deyir:

“Hörmətli dövlət və hökumət başçıları, Lissabon Zirvə görüşü ərəfəsində mən Sizə məktub göndərmiş, orada ATƏT-in prinsiplərinə, BMT nizamnaməsinə və hamı tərəfindən qəbul olunmuş beynəlxalq hüquq normalarına ciddi əməl etmək əsasında münaqişələrin aradan qaldırılması üsulunu təklif etmişəm. Bu təklifdə bütün tərəflərin mənafeyi nəzərə alınır” (10, s. 106).

Ermənistan tərəfinin təcavüzkar hərəkətlərinin dinc yanaşı yaşamaq prinsiplərilə bir araya sığmadığını göstərən dövlət başçısı nitqini belə yekunlaşdırır:

“Biz müharibə istəmirik, biz sülh istəyirik. Mən Ermənistanın prezidenti Levon Ter-Petrosyan cənablarına, bütün erməni xalqına müraciət edib onları sülh və əməkdaşlığa çağırıram.

Mən ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşünün iştirakçısı olan dövlət və hökumət başçılarına üz tutub onlardan xahiş edirəm ki, Avropada sürəkli və viranedicil regional münaqişələrdən biri olan Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin tezliklə aradan qaldırılması üçün səylərini əsirgəməsinlər.

...Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm” (10, s. 107).

Nitqin mətnində elə bir hökm və ya cümlə yoxdur ki, konkret adresata yönəlməsin. Eyni zamanda dahi nətiq hər bir təklifini verərkən onu o dərəcədə dəqiq formulə edir ki, nə bilavasitə adresatda, nə də maraqlı tərəflərdə hər hansı şübhə, yaxud suala yer qalmır. Nəhayət, ən önəmli məsələlərdən biri budur ki, nitqdə söylənən fikrə diplomatik münasibətlər üçün səciyyəvi olan konyuktur və ya spekulyativ reaksiyanın qarşısı alınır. Xüsusilə o mənada ki, müraciət edilən adresat ya nitqin həqiqətini qəbul etməli, ya da susmalıdır.

Azərbaycan yazıçılarının X qurultayı ərəfəsində Prezident Heydər Əliyev yaşlı nəsilədən olan yazıçıların bir qrupu ilə görüşərkən qısa giriş sözü söyləmişdir. Həmin giriş sözündə bir dənə də olsa bilavasitə müraciət etiketi işlənmiş, lakin “siz” əvəzliylə ifadə edilən elə bir etiketlilik mövcuddur ki, bütün nitq mətninə hopmuşdur: “Sizin, demək olar, hamınızla uzun illərdir ki, şəxsən tanışam, bir yerdə yaşamışıq, işləmişik, bir yerdə çox işlər görmüşük. İndi də bir yerdəyik, ancaq tez-tez görüşməyə imkan olmur. Sizin də imkanınız olmur, başınız qarışıqdır, mənim də imkanım olmur. Ancaq indi hadisələr məcbur edibdir. Siz istəsəniz də, istəməsəniz də, mən də istəsəm də, istəməsəm də görüşmək lazımdır” (1, s. 8).

Həmin görüşdə yazıçıların Heydər Əliyevə müraciətlərində istifadə etdikləri etikətlərə gəldikdə isə, onlar aşağıdakılardan ibarətdir:

Hörmətli cənab Prezident! Cənab Prezident! Möhtərəm Prezidentimiz Heydər müəllim! Əziz Heydər müəllim! Əziz Heydər Əliyev! Hörmətli Prezident! (1, s.10- 53).

Qurultaydakı nitqinə Heydər Əliyev *Hörmətli qurultay! Əziz yazıçılar! Hörmətli xanımlar və cənablar!* (1, s. 232) müraciətlərlə başlamış, yalnız sonda qurultay iştirakçılarına *əziz dostlar* deyə müraciət etmişdir. Lakin nitq boyu işlətdiyi *bilirsiniz; xatirinizdədir ki; bilirsiniz ki; sizə məlumdur; gəlin açıq danışaq; mənim bu gün sizə müraciətim ondan ibarətdir ki; mən bunu dəfələrlə demişəm; indi baxın, görürsünüz* (1, s. 232- 270) kimi ara söz və ya ara cümlələr, əslində, həmin müraciətləri əvəz edəcək, hətta bir sıra hallarda daha güclü ideya- emosional effekt yaradacaq mövqedədir.

Giriş sözündə olduğu kimi, qurultaydakı nitqində də Ulu Öndər auditoriya ilə açıq danışığa xüsusi önəm vermişdir: “Mən bu gün sizinlə çox açıq, səmimi söhbət aparıram. Ürəyimdə olan sözləri sizə dedim. Güman edirəm ki, dediyim sözlər bir daha onu göstərir ki, mən bir dövlət başçısı kimi ədəbiyyata, mədəniyyətə, indiyə qədər olduğu kimi, bundan sonra da qayğımı göstərəcəyəm və sizin hər birinizin yaradıcılığınızın uğurlu olması üçün yardımımı əsirgəməyəcəyəm...Mən bu gün sizinlə bərabər keçirdiyim saatlardan, gündən çox razıyam və sizə təşəkkür edirəm ki, məni səbrlə, diqqətlə dinlədiniz” (1, s. 270).

Həm bilavasitə, həm də dolayısı ilə müraciətlərdə Heydər Əliyevin olduqca səmimiyyəti ilk növbədə auditoriyanın təbiəti, dövlət başçısının həmişə yaxından bağlı olduğu ədəbi mühit, həmçinin bütövlükdə ədəbiyyat aləminin xarakterindən

irəli gəlir. O əmindir ki, ölkənin ədəbiyyat adamları hər hansı halda xalqın mövqeyini ifadə edir, nə qədər müxtəlif ideya-estetik cərəyanlara meyl etsə də, yazıçı təbiətində ən həssas məqam mənsub olduğu etnosun mənafeyi, milli dövlətçiliyin müdafiəsidir. İkinci növbədə isə, Prezidentin əminliyi qurultayda iştirak edən hər bir az- çox məşhur ədəbi şəxsiyyətin yaradıcılıq tərçümeyi-halında bilavasitə iştirak etməsindən, Azərbaycan dilinin, ədəbiyyatının, mədəniyyətinin inkişafı naminə çoxillik əməkdaşlıqdan, şəxsi münasibətlərin yaxınlığından irəli gəlir.

Nəhayət, üçüncü növbədə, bu cür səmimi münasibət üçün daha bir mühüm səbəb olmamış deyil ki, bu da dahi dövlət xadiminin, millət qurucusunun xalqın taleyində ümumən ədəbiyyatın, eləcə də ədəbiyyat adamının rolunu yüksək qiymətləndirməsi ilə bağlıdır.

Azərbaycan Prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyasının Sədri Heydər Əliyev YAP-ın I qurultayındakı (Bakı, 20 dekabr 1999- cu il) nitqində aşağıdakı müraciət etiketlərindən istifadə etmişdir:

Hörmətli qurultay nümayəndələri! Hörmətli qonaqlar! Əziz dostlar! (10, s. 123); *Əziz dostlar!* (10, s. 142).

Qurultaya müraciətin müxtəlif stilistik formalarına gəldikdə isə, onlar əsasən aşağıdakılardan ibarətdir: Mən sizin hamınızı dinləyərək düşündüm ki (10, s. 123); Çıxışlarda tamamilə düzgün qeyd edildi ki (10, s. 125); Bir fakt da mənim yadımdadır (10, s. 127); Burada dünən də, bu gün də deyildi ki (10, s. 131); Bu da ondan ibarətdir ki (10, s. 134); Məsələn, təsəvvür edin (10, s. 135); Mən sizə təşəkkür edirəm ki (10, s. 136); Mən sizə bəyan edirəm ki (10, s. 137); Ən təhlükəlisi odur ki (10, s. 140); Siz bilirsiniz ki (10, s. 142); Mən sizinlə bərabər fəxr edirəm ki (10, s. 143); Təkcə sizə yox, bütün Azərbaycan xalqına bəyan edirəm ki (10, s. 144) və s.

Əlbəttə, yazıçıların qurultayı kimi YAP-ın qurultayında da dövlət başçısı auditoriya ilə olduqca səmimi, açıq ünsiyyətə üstünlük verir, lakin həmin səmimiyyət və açıqlıqda aydın duyulan fərqlər də mövcuddur. Bunlardan ən əhəmiyyətli odur ki, birinci auditoriya ədəbiyyat, ikincisi isə siyasət adamlarından ibarətdir.

AŞPA-nın 25 yanvar 2001- ci il tarixli sessiyasında Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev çıxışına *Hörmətli cənab sədr! Hörmətli cənab Nazirlər Komitəsinin sədri! Hörmətli cənab baş katib! Hörmətli Parlament Assambleyası üzvləri! Xanımlar və cənablar!* (10, s. 164) müraciətlərlə başlamış, sonra isə məclisə beş dəfə sadəcə *Hörmətli deputatlar!* (10, s. 164; s. 167; s. 168) deyərək müraciət etmişdir. Beynəlxalq etiketlərə bu cür riayət edilməsi, əlbəttə, ilk növbədə auditoriyanın tələbidirsə, ikinci növbədə Azərbaycanın dövlət başçısının həmin etiketlərə dərinədən bələdliyi, ümumən yüksək diplomatiya mədəniyyətinin göstəricisidir.

Türkdilli Dövlətlərin başçılarının 26 aprel 2001- ci ildə İstanbulda keçirilən VII Zirvə görüşündə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev öz nitqini belə başlayır:

“Hörmətli cənab sədr!

Hörmətli dövlət başçıları!

Xanımlar və cənablar!

Qardaş türkdilli dövlətlərin başçalarına, nümayəndə heyətlərinin üzvlərinə, bütün qonaqlara İstanbul şəhərində öz işinə başlayan VII Zirvə görüşü münasibətilə Azərbaycan xalqı adından bir daha ən səmimi salamlarımı və xoş arzularımı çatdırıram” (10, s. 169).

Prezident bundan sonra Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidentinə ayrıca təşəkkür edib görüş iştirakçıları ilə dialoqu davam etdirir: Əminəm ki (10, s. 169); Dərin razılıq hissi ilə qeyd etmək istəyirəm ki (10, s. 170); Şübhə yoxdur ki (10, s. 171); Ümid edirik ki (10, s. 174); Bütün bunlar bir daha göstərir ki (10, s. 174); Diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm ki (10, s. 174) və s.

Nitq *Hörmətli dövlət başçıları! Xanımlar və cənablar!* (10, s. 174) etiketi işlədildikdən sonra yekunlaşır.

Ümummilli Lider 9 noyabr 2001- ci ildə Bakıda keçirilən Dünya Azərbaycanlılarının I qurultayında geniş nitq söyləmişdir. Nitqini *Əziz həmvətənlər! Hörmətli qonaqlar! Hörmətli xanımlar və cənablar!* (10, s. 175) müraciətiylə başlayan prezident sonda qurultay iştirakçılarına bir dəfə *Əziz həmvətənlər!* (10, s. 185), üç dəfə isə *Əziz dostlar!* (10, s. 186) deyərək müraciət etmiş, nitqini tarixi sözlərlə bitirmişdir:

“Sizin hər birinizə işlədiyiniz sahədə, gördüyünüz işdə, yaşadığımız yerlərdə uğurlar arzulayıram. Harada yaşamasından asılı olmayaraq, hər bir ailəyə, hər bir azərbaycanlıya xoşbəxt həyat və xoşbəxt gələcək arzulayıram. Qoy çaylarımız qurumasın! Qoy ağaclarımız kəsilməsin! Qoy çırağımız sönməsin!

Azərbaycan xalqına eşq olsun!

Yaşasın müstəqil Azərbaycan, Azərbaycan, Azərbaycan!” (10, s. 186).

Göründüyü kimi, nitqi yekunlaşdıran şüarlar da özünəməxsus bir müraciət aktıdır ki, “Dədə Qorqud” eposundan gələn mənəvi- əxlaqi arxetipləri canlandırmaqla keçmişdən gələcəyə körpü salır.

Heydər Əliyev 2002- ci il mayın 14- də Prezident sarayında Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici sahibkarlarla görüşündəki açılış nitqini *Hörmətli xanımlar və cənablar! Hörmətli iş adamları!* (3, s. 9) müraciəti ilə başlamış, yekun nitqinin əvvəlində isə görüş iştirakçılarına yalnız *Hörmətli xanımlar və cənablar!* (3, s. 13) deyərək müraciət etmişdir.

Lakin Ümummilli Lider həm açılış, həm də yekun nitqində məclislə bilavasitə dialoqa geniş imkan verən bir sıra ifadələr işlətməmişdir: *sizin hamınızı səmimi- qəlbən salamlayıram* (3, s. 9); *bildiyiniz kimi* (3, s. 10); *siz xarici ölkələrin vətəndaşlarısınız* (3, s. 11); *mən bir daha rica edirəm ki, burada söz demək istəyən şəxslər öz fikirlərini açıq desinlər, çəkinməsinlər* (3, s. 12); *bu görüşə gəldiyinizə, bəyan etdiyiniz fikirlərə, tənqidinizə görə sizə bir daha təşəkkür edirəm* (3, s. 13); *burada bildirildi ki* (3, s. 14); *sizin burada dediyiniz* (3, s. 15); *siz bəlkə də bir o qədər demədiniz* (3, s. 16) və s.

Həmin ifadələrdə dövlət başçısı auditoriyanın nəzərinə ən azı üç ideyanı çatdırır:

1) sizin peşəkarlığınıza, maliyyə imkanlarınıza bizim ehtiyacımız vardır;

2) qarşılıqlı mənfəət, gəlir-çıxarlar üçün sizə nə qədər mümkündürsə şərait yaradılacaqdır;

3) lakin dərk etməlisiniz ki, bunların hamısı Azərbaycan xalqının gələcəyi, siyasi və iqtisadi yüksəlişi naminə edilir.

Heydər Əliyevin natiqlik qüdrəti özünü “Azərbaycan xalqına müraciət”də (1 oktyabr 2003- cü il) də göstərir ki, həmin müraciət *Əziz həmvətənlər, hörmətli Azərbaycan vətəndaşları!* sözlərilə başlayır (2, s. 4). Ölkənin siyasi, iqtisadi müstəqillik yolu ilə ardıcıl irəliləməsi, qarşıda dayanan möhtəşəm vəzifələr barədə mükəmməl ümumiləşdirmələr verildikdən sonra növbəti müraciət etiketi gəlir:

Əziz Azərbaycan vətəndaşları, əziz xalqım! (2, s. 6).

“Azərbaycan xalqına müraciət” özündə müdrik dövlət başçısının xalqla ünsiyyətinin həm dərin etnoqrafik qatlarını, həm də xalqı müasir idarəçilik, siyasi mütəşəkkil mədəniyyətinə səfərbər etmək məharətini birləşdirir:

“Üzümü sizə – həmvətənlərimə tutaraq qarşıdan gələn prezident seçkilərində prezidentliyə namizəd, mənim siyasi varisim, Yeni Azərbaycan Partiyası sədrinin I müavini İlham Əliyevi dəstəkləməyə çağırıram. O, yüksək intellekti, pragmatik düşüncəli, müasir dünya siyasətini və iqtisadiyyatını gözəl bilən, enerjili və təşəbbüskar bir şəxsiyyətdir. Sizi əmin edirəm ki, həm İlham Əliyev, həm də Yeni Azərbaycan Partiyası bundan sonra da xalqımızın ən layıqlı övladlarını öz ətrafında sıx birləşdirərək Azərbaycan dövlətinin inkişafı və xalqımızın firavanlığı yolunda çox işlər görəcəklər. İnanıram ki, mənim axıra çatdırı bilmədiyim taleyüklü məsələləri, planları, işləri sizin köməyiniz və dəstəyinizlə İlham Əliyev başa çatdırı biləcək. Mən ona özüm qədər inanıram və gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyirəm” (2, s. 6).

Göründüyü kimi, Ulu Öndər Azərbaycan xalqının, dövlətinin tarixi taleyi üçün çox əhəmiyyətli olan mövqeyini ifadə edərkən işlətdiyi müraciət ifadələri nə qədər səmimidirsə o qədər rəsmi və nə qədər rəsmidirsə o qədər səmimidir. Siyasi varisin rəhbərlik istedadı ön plana çəkilməklə yanaşı, xalqın yeni Prezidentə göstərəcəyi etimadın əhəmiyyəti də xüsusi vurğulanır.

Ümummillə Liderin gənclər, eləcə də uşaqlar ilə bağlı ümumrespublika tədbirlərində nitqlərində istifadə etdiyi müraciət etiketləri əsasən bunlardan ibarətdir:

Əziz gənclər, Azərbaycan övladları, əziz balalar! (10, s. 42); *Əziz balalar – qızlar, oğlanlar, bizim övladlarımız!* (10, s. 61); *Əziz balalar, əziz övladlar* (10, s. 61) və s.

Əlbəttə, gənclər, xüsusilə uşaqlarla təmsil olunan məclis nə qədər rəsmi səciyyə daşıyarsa daşısın, həmin məclisə müraciətin rəsmilik hüdudundan kənara çıxacağı təbiidir. Lakin Ulu Öndərin gənc nəsələ münasibətinin fenomenal xarakterini də unutmaq mümkün deyil.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan yazıçılarının X qurultayı, Bakı: Azərneşr, 1998, 280 s.
2. Dirçəliş – XXI əsr, 2003, № 67- 68, 432 s.
3. Dirçəliş – XXI əsr № 51, 240 s.
4. Axundov A. Bir neçə söz – N.Xudiyev. Seçilmiş əsərləri, X cild, Bakı: Elm və təhsil, 2014, səh. 5.
5. Yusifov M. Dahi şəxsiyyətin nitq fenomenliyi, Bakı, 1997, 144 s.
6. Xudiyev N. Heydər Əliyev və Azərbaycan dili, Bakı: Təhsil, 1997, 287 s.
7. Heydər Əliyev dil haqqında və Heydər Əliyevin dili, Bakı: Elm, 1998, 196 s.
8. Zamanov N. Heydər Əliyev və Azərbaycan nitq mədəniyyəti, Bakı: Elm və təhsil, I kitab, 2013, 447 səh.; II kitab, 2014, 495 s.
9. Cəfərov N., Mərdanova S., Qəribli A. Azərbaycan nitq mədəniyyəti, Bakı: Şərq- Qərb, 2018, 304 s.
10. Dirçəliş – XXI əsr, 2003, № 70, 240 s.

Açar sözləri: Heydər Əliyev, müraciət, etiket, natiq, dialoq

Ключевые слова: Гейдар Алиев, обращение, этикет, оратор, диалог

Key words: Heydar Aliyev, address, etiquette, orator, dialogue

Ümummillə Lider Heydər Əliyevin nitqində müraciət etiketləri

Xülasə

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının qurucusu, dahi dövlət xadimi Heydər Əliyev tarixdə həm də çox görkəmli natiq kimi məşhurdur.

Məqalədə onun müstəqillik illərindəki nitqlərindən verilmiş nümunələr əsasında istifadə etdiyi müraciət etiketləri təhlil olunur. Göstərilir ki, Ümummillə Lider bu cür etiketləri yalnız zəruri hallarda işlədir. Onun nitqlərində ən çox diqqəti cəlb edən, kontingentindən asılı olmayaraq, auditoriya ilə fəal əlaqəyə üstünlük verməsi, dinləyicilərlə dialoqa xüsusi maraq göstərməsidir.

“Siz” deyə müraciət etdiyi auditoriyanın dahi natiqə marağı bir də ondan irəli gəlirdi ki, Heydər Əliyev həmin auditoriyanın hər bir üzvündə “mən”lik hisslərini oyadır, onu bu və ya digər məsələnin həllində mövqə nümayiş etdirməyə istiqamətləndirirdi.

Этикет обращения в речи Общенационального лидера Гейдара Алиева

Резюме

Основатель независимой Азербайджанской Республики, гениальный государственный деятель Гейдар Алиев известен в истории как выдающийся оратор.

В статье анализируется применяемый им этикет обращений на примерах из его выступлений в годы независимости. Показано, что общенациональный лидер использует такие стереотипные обращения только при необходимости. Наибольшее внимание в его выступлениях привлекает его активное общение с аудиторией, независимо от его контингента, и его особый интерес к диалогу с аудиторией.

Почтительное отношение публики, к которой Общенациональный лидер обращался на «Вы», было связано с тем, что Гейдар Алиев пробуждал в каждом из слушателей чувство собственного достоинства, побуждая его продемонстрировать участие в решении той или иной проблемы.

Etiquette of address in the speech of the National Leader Heydar Aliyev

Summary

The founder of the independent Azerbaijan Republic, outstanding statesman Heydar Aliyev is known in history as an outstanding orator.

The article analyzes the etiquette of addresses used by him using examples from his speeches during the years of independence. It is shown that the national leader uses such stereotypical addresses only when necessary. The greatest attention in his speeches is attracted by his active communication with the audience, regardless of his contingent, and his special interest in dialogue with the audience.

The respectful attitude of the public, to which the National Leader addressed “you,” was due to the fact that Heydar Aliyev aroused in each of the listeners a sense of his own dignity, prompting him to demonstrate his participation in solving a particular problem.

RƏYÇİ: dos. L.Ələkbərova